

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1986

BRNO 1989

Výzkum oddělení archeologie FF UJEP v Brně se na Pohansku u Břeclavi zaměřil v roce 1986 na další skrývku tamějšího řemeslnického areálu v bývalé lesní školce. Tento úsek navazoval na výkopy z roku 1984 a 1985 /obr. 21/; byly též prozkoumány objekty zjištěné již v roce 1985 ve východní části školky u zničeného úseku valu /Dostál-Vignatiová 1985, obr.21:C vpravo dole/. Plocha nově otevřená v roce 1986 měřila 1500 m².

Celkem bylo zachyceno 22 sídlištních objektů /č. 182-203/ a jeden kostrový hrob /č. 59/ a dokončil se výzkum dalších tří sídlištních objektů /č. 144, 145, 178/, zjištěných zčásti již v roce 1984 a 1985. Bylo též nalezeno několik desítek kúlových jamek, z nichž některé byly patrně pozůstatky nadzemních staveb, případně různých ohrad. Dále byly zachyceny dvě navzájem kolmé řady čtvercovitých nebo obdélníkovitých kúlových jam po oplocení lesní školky z různých fází její lokalizace.

Ze sídlištních objektů byl zřejmě 1 povrchový obytný s kamennou podezdívkou /obj. 195/, 1 dlouhý mělce zahloubený, patrně hospodářského určení /obj. 196/, 1 studna /obj. 194/, 4 izolované stojící hliněné pece /obj. 193, 197, 198, 202/, 2 hluboké žlabovité objekty /obj. 191, 192/, 12 obdélníkovitých nebo protáhle oválných jam hospodářského nebo výrobního určení /obj. 182, 183, 186-190, 200, 201, 144, 145, 178/ stejně jako 2 menší kruhové jámy /obj. 184, 185/. Další 2 objekty nejsou přesněji charakterizovatelné. Jediný izolovaně ležící hrob 59 překrýval výplň objektu 192 a byl tudíž mladší; obsahoval skrčenou kostru bez milodarů. Ve výplni obj. 192 byly nalezeny též zlomky dětské lebky z dalšího porušeného hrobu.

Sídlištní objekty prozkoumané v roce 1986 patřily ke třem výrazným uskupením. Východní skupina /obj. 182-187+144-145/, objevená už v roce 1985, patřila k objektům a hrobům zjištěným u odplavené části valu již v roce 1984 /Dostál-Vignatiová 1984/. Dominující postavení v ní zaujímal zahloubená stavba 187, sestávající z hluboké obdélníkovité části /4,4 x 2 m; hl. 80 cm/, k níž na JZ straně přiléhá mělký obdélníkovitý přístavek /2,7 x 1,2 m; hl. 16 cm/; šlo patrně o podsklepenou klet s přístřeškem nad vchodem. Ve výplni bylo mimo jiné nalezeno železné nákončí se čtyřmi nýty, podloženými granulovaným měděným drátem na týlní straně a s jedním nýtem při zaoblené terminální části /obr. 23:26/. Nákončí souvisí s mladší fází blatnicko-mikulčického horizontu z 2. čtvrtiny 9. století. O relativně větším stáří objektu svědčí i to, že byl částečně překryt kostrovým hrobem 55. Keramika z východního uskupení objektů vykazovala jak značnou masivnost, jednoduchou profilaci a výzdobu včetně technické kruhové značky na dně /obr. 22:2/, tak žlábkovitě upravené a kalichovitě prohnuté okraje, tenké a zručně zdobené stěny /obr. 23:1/, odpovídající rámcově zdejší 4. skupině /Dostál 1975, 163/.

Střední skupinu objektů tvořily jámy převážně s hliněnými pecemi. Z nich nejvýraznější byl obj. 200, sestávající ze 4 oválných navzájem splývavých jam, na jejichž okrajích se zachovaly zbytky hliněných pecí. Jámy zřejmě vznikaly postupně: po zničení jedné pece byla vyhloubena další jáma a vybudována v ní pec atd. Ze střepů z výplně obj. 200 se podařilo rekonstruovat velkou nádobu s jednoduchou profilací a se zručně provedenou výzdobou, sestávající ze žlábkovité vlnovky pod hrdlem a níže ze střídajících se pásů hřebenových rýh a vlnic /obr. 22:1/. Z dalšího inventáře lze uvést brousky, proplétáčky, přeslen, železný háček /obr. 23:28/, šídlo /obr. 23:19/, trn z přezky /obr. 23:20/ a více než 1.000 zvířecích kostí. Z ostatních objektů střední skupiny pocházejí vedle střepů a kostí ojedinělé kousky strusky, závaží, přeslen /obr. 23:11/, nůž /obr. 23:22/, rukojet vědra /obr. 23:13/, tulejkovitá šipka se zpětnými háčky /obj. 23:17/. Severně od obj. 200 se v pěti až desetimetrových odstupech nacházely další pece; dvě kruhové hliněné /obj. 197, 198/ a další s obdélníkovitým, hlinou vymazaným topeništěm a se zbytky kamenných, silně přepálených stěn /obj. 202/. Protáhle oválný obj. 201 /d. 650 cm, š. 215 cm, hl. 80 cm/ vykazoval na západní straně v délce 3 m pozůstatky mazanice stěny a ve dně byly tmavé pruhy, patrně po dřevěném bednění. Obsahoval ruiny kamenné pece, zlomky dvou svorových žerňovů, hliněné závaží a různé železné zlomky.

Nejzajímavější byla západní skupina objektů, navazující na situaci v jižní části výkopu z roku 1985 /obr. 21/. Ústřední postavení tam zaujímal obj. 195, představovaný kamennou krou rozloženou na ploše 8,3 x 3,5 m; šlo patrně o pozůstatek povrchové obytné stavby, orientované delší osou JZ-SV. Kromě několika kostí a střepů lze s ní uvést v souvislost jen rukojet vědra /obr. 23:12/. Na její východní straně se nacházela stejně orientovaná, mělce zahloubená dlouhá stavba 196 /d. 19,5 m; š. 3 - 3,5 m; hl. 30 cm/, zčásti zachycená již v roce 1985 a navazující na žlabovitý objekt 177. Východní strana obj. 196 byla lemována řadou kúlových jamek, svědčících o pletené stěně. Ve výplni se našlo na 1600 zvířecích kostí zčásti opálených, mezi nimi několik psích le-

bek, zlomek bronzové ostruhy /obr. 23:14/, deformovaný zlomek pořízu /obr. 23:27/, nůž /obr. 23:23/ a větší železná přezka /obr. 23:30/; ze střepů se podařilo rekonstruovat část rýhované nádoby /obr. 22:4/. Šlo patrně o lehkou hospodářskou stavbu chlévového typu, s ohledem na nálezy psích lebek snad o psinec, který měl na starosti dvorský služebník, bydlící ve vedlejším nadzemním objektu 195. S ním souvisela funkčně i studna vyplněná v horní části kameny, jimiž bylo vydlážděno i dno, nad níž byly zachyceny zbytky výdřevy /povrch 170 x 150 cm, šachta 100 x 90 cm, hl. 200 cm, pod povrchem 250 cm/. Z výplně studny pochází jen několik střepů, kostěná brusle a zlomek ataše vědra /obr. 23:18/. K hospodářství zřejmě patřila i izolovaně stojící hliněná pec s předpecní jámou /obj. 193; p. pece 100 cm; p. jámy 120 cm/. Jakou funkci měly žlabovité objekty 191 a 192 /a obj. 177 prozkoumaný v roce 1985/, a jaký byl jejich vztah k popsanému komplexu staveb a zařízení není zcela jasné. Tvořily jakési jeho ohrazení na severní a západní straně, ale poněvadž podobné žlaby chybí na východní straně, nelze je chápat jen jako pozůstatek mohutného palisádového ohrazení. Proti tomu mluví ostatně i to, že ve střední části výplně obj. 192 /d. 10,5 m; š. 0,9 - 1,5 m; hl. 50 - 100 cm/ byly rozmětané pozůstatky velké kamenné pece a 3 m západněji se táhla řada kúlových jamek paralelní s delší osou obj. 192; mohlo tedy jít o sušárnu, čemuž by odpovídalo i značné množství nálezů z výplně /přes 250 střepů a přes 700 zvířecích kostí včetně koňské lebky, zlomky nožů - obr. 23:24, 29, plechových pásků s otvory pro hřeby - obr. 23:3, 4, rombická šipka s trnem - obr. 23:15, kostěný proplétáček v obr. 23:9 a j./ . K západnímu uskupení patří ještě dva větší lichoběžníkovité objekty 188 a 189 a úzký osmičkovitý obj. 190, patrně výrobního účelu, jak by tomu nasvědčovaly propálené vrstvy ve výplni obj. 189, který se ve větší hloubce členil na tři oválné jámy. Kromě značného množství zvířecích kostí a střepů, z nichž se podařilo rekonstruovat dvě výraznější části nádob /obr. 22:3; 23:2/ se našly ve výplni těchto objektů zlomky pražnic, žernovů, železné strusky, ořezané části parohů, proplétáček /obr. 23:10/, kostěné obložení luku /obr. 23:8/, přeslen /obr. 23:25/, železný pásek s nýtem /obr. 23:5/, železný hrot /obr. 23:21/ a trojhrbitá železná šipka /obr. 23:16/.

Při západní skupině objektů bylo zjištěno značné množství kúlových jamek. Vedle řady jamek, souvisejících snad se žlabovitým objektem 192, byla patrně skupina 8 jamek, vymezujičích obdélníkovitou plochu /d. 3,8 m; š. 1,8 m/ pozůstatkem lehké nadzemní stavby. Ostatní řady a skupiny kúlových jamek byly natolik torzovité, že z nich nelze provést přesvědčivé rekonstrukce.

Objevy na Pohansku z roku 1986 potvrdily služebně-řemeslný charakter sídliště, zkoumaného v areálu bývalé lesní školky /Dostál 1986/. Pozoruhodné je zejména zjištění hospodářského komplexu, náležejícího patrně dvorskému lovcímu a dále řada objektů s pecemi a s doklady zpracování železa a parohu.

L i t e r a t u r a :

- Dostál, B. 1975: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
 Dostál, B. - Vignatiová, J. 1987: Břeclav-Pohansko 1985 /okr. Břeclav/, PV 1985, 42-44.
 - 1987: Břeclav-Pohansko 1984 /okr. Břeclav/, PV 1984, 36-38.
 Dostál, B. 1986: Velké zahloubené stavby z Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 31.
 - 1987: Velmožeskije usaďby v strukture velikomoravskogo gesudarstva. In: Typologie raně feudálních slovanských států, Praha, 115-130.

B ř e c l a v - P o h a n s k o 1 9 8 6 / B e z . B ř e c l a v / : Im Jahre 1986 setzte auf Pohansko die Grabung des handwerklichen Areals im NO Teil des Burgwalles fort. Auf einer Fläche von 1500 m² entdeckte man 22 Siedlungsobjekte und 1 Skelettgrab /Abb. 21/. Im westlichen Teil der Abdeckung bildeten die Objekte eine selbständige Gruppierung, bestehend aus einem grossen oberirdischen Wohnbau mit steinerner Untermauer /8,3 x 3 m/, einem langgestreckten, eingetieften Bau - Stall /19 x 3 m/, einem Brunnen mit hölzerner von Steinen verschütteter Verschalung, einem isoliert stehenden Tonofen mit Vorherdgrube, einem trogartigen Objekt mit eingestürztem steinernen Herd in der Ausfüllung und aus zwei trapezförmigen Gruben; in einer von diesen waren bearbeitete Überreste von Geweih. Nach den zahlreichen Funden an Hundeschädeln in den Überresten des Stalles zu schliessen, konnte es sich um die Wirtschaft eines Hofbediensteten, vielleicht eines Jägermeisters handeln. Den mittleren Teil der Grabung nahm eine Reihe von tönernen Öfen mit Gruben ein, die Belege einer Eisenverhüttung enthielten. Die östliche Gruppe der Objekte, bereits im Jahre 1985 entdeckt und auf dem Plan nicht abgebildet, zeichnete sich durch ein eingetieftes Flechtwandobjekt und einige kleinere Gruben von rechteckigem Grundriss aus. Zu den bemerkenswertesten Funden gehörte ein breites eisernes Riemenende mit 5 Nieten mit granuliertem Kupferdraht unterlegt, das Bruchstück eines bronzenen Sporens, verschiedene Pfeilspitzarten einschliesslich einer dreiflügeligen, der Teil einer beinernen Bogenverkleidung /Abb. 23/. Die übrigen Funde stellten das übliche Siedlungsinventar vor, begleitet von gross-

mährischer Keramik verschiedener Typen /Abb. 22/. Die Entdeckungen aus dem Jahr 1986 bestätigten den bedienstet - handwerklichen Charakter der untersuchten Siedlung im Areal der ehemaligen Waldbaumschule.

NOVÝ VÝZKUM NA HRADIŠTI VE ZNOJMĚ /okr. Znojmo/

Bohuslav Klíma, jr., AÚ ČSAV Brno

/tab. 4, 5/

Po téměř třicetileté přestávce v terénním bádání znovu vzbudilo zaslouženou pozornost archeologů významné velkomoravské hradiště sv. Ilypolita ve Znojmě. V poslední době se zcela vážně uvažovalo o rozsáhlé výstavbě rodinných domků na této lokalitě, která patří k předním kulturně historickým památkám naší nejstarší národní minulosti. Jde o naleziště, které přes významné starší výzkumy, prováděné nejprve pracovníky a studenty katedry dějepisu PF UJEP a později katedrou prehistorie FF UJEP pod vedením prof. F. Kalouska, ještě nepřineslo konečné poznatky a odpovědi na řadu důležitých otázek, spojených se studiem struktury osídlení a především pak s významem tohoto velkomoravského výšinného hradiště v rámci politického systému Velké Moravy. Při dřívějším archeologickém bádání se v trvale osídleném prostředí Hradiště podařilo vysledovat a prošetřit hlavně dochované zbytky mohutného opevnění na různých místech hradu a předhradí. Pozornost se také soustředila do centra hradu, kde v blízkosti stávající církevní stavby byly zachyceny zbytky zdíva a pozdně hradištní až novověké hroby.

Na doporučení ředitele AÚ ČSAV v Brně akademika J. Pouřky byla plánovaná výstavba na Hradišti zastavena s odůvodněním na nutnost zdejšího, v rámci možností rozsáhlejšího a dlouhodobějšího výzkumu, zaměřeného především k poznání slovanského /velkomoravského/ období. Pro potřeby výzkumu je však již větší část lokality, dosahující celkové rozlohy 20 ha, téměř nevhodná, neboť středověká i nejnovější zástavba silně narušila všechny doklady o předchozím osídlení. K výzkumu zbývají dnes většinou již jen plochy okrajové, v zahradách místních obyvatel.

Skrývky, sondážní práce a v závěru sezóny též záchraňovací výzkum probíhaly na několika místech Hradiště od června do listopadu 1986 a dosáhly celkové rozlohy 360 m². Pozornost se koncentrovala zejména do prostoru JV a V části opevněného hradu, tedy do míst, která byla původně ohrožena stavebním zásahem.

1/ Výzkum v J části zahrady V. Havlíčka přinesl objev velkomoravského obydlí, mírně zahloubeného až do zvětřalého skalnatého podloží. V JZ rohu přibližně čtvercovité podlahy domu se dochovaly zbytky zborcené kamenné pece. V protějším JV rohu jsme narazili na hlubší kruhovitou jámu o \varnothing 40 cm s dalšími čtyřmi kulovými jamkami v blízkosti, které tvořily rohy čtverce. Objekt mohl představovat stopy po spížárně v rohu obydlí. Na odkryté ploše byly dále zjištěny zbytky kamenné zídky a část předvelkomoravského objektu, z jehož zřádku byla vyzvednuta i bronzová vrtulovitá závlačka, umožňující zcela přesvědčivé datování do 8. století. Severně od popsaného velkomoravského obydlí s kamennou pecí se podařilo téměř ve stěně odkryté plochy zachytit a po rozšíření sondy pečlivě vypreparovat velkomoravský hrob asi 12-tiletého chlapce, orientovaný ve směru Z-V. Dno hrobové jámy bylo až 30 cm vysekáno ve skalnatém podloží /hloubka hrobu činila 75 cm. Mrtvému, uloženému naznak s rukama podél těla, byl do hrobu dán železný nožík a železné ostruhy /Bialeková typ IV; Hrubý typ IA/, které by mohly celek datovat již do první poloviny 9. století.

2/ Terénní odkryv na sousední parcele J. Kučery přinesl objev poměrně husté sídlištní koncentrace. Prozkoumala se zde další velkomoravská zahloubená obydlí s kamennými pecemi v rohu a dále zbytky povelkomoravského osídlení z 10. století v podobě řady menších objektů s kulovou jámou na okraji. K nejzajímavějším zjištěním zde však patřil objev dalšího předvelkomoravského sídlištního objektu a potom především domu se zahloubenou podlahou z počátku období stěhování národů. Jeho podlaha, mírně zapuštěná do skalnatého podloží, vykazovala obdélníkovitý tvar a byla kryta tvrdou jílovitohlinitou vrstvou. Ve stěnách se dochovaly jámy po kúlech. S tímto domem časově souvisela pouze zčásti odkrytá, hluboká a prostorná jáma. Z obou objektů byl vyzvednut hojný keramický materiál, a to jak jemné, šedé keramiky, tak také střepů hrubých nádob i drobné železné předměty. Na ploše byly však také zachyceny stopy ještě staršího, pravěkého osídlení.

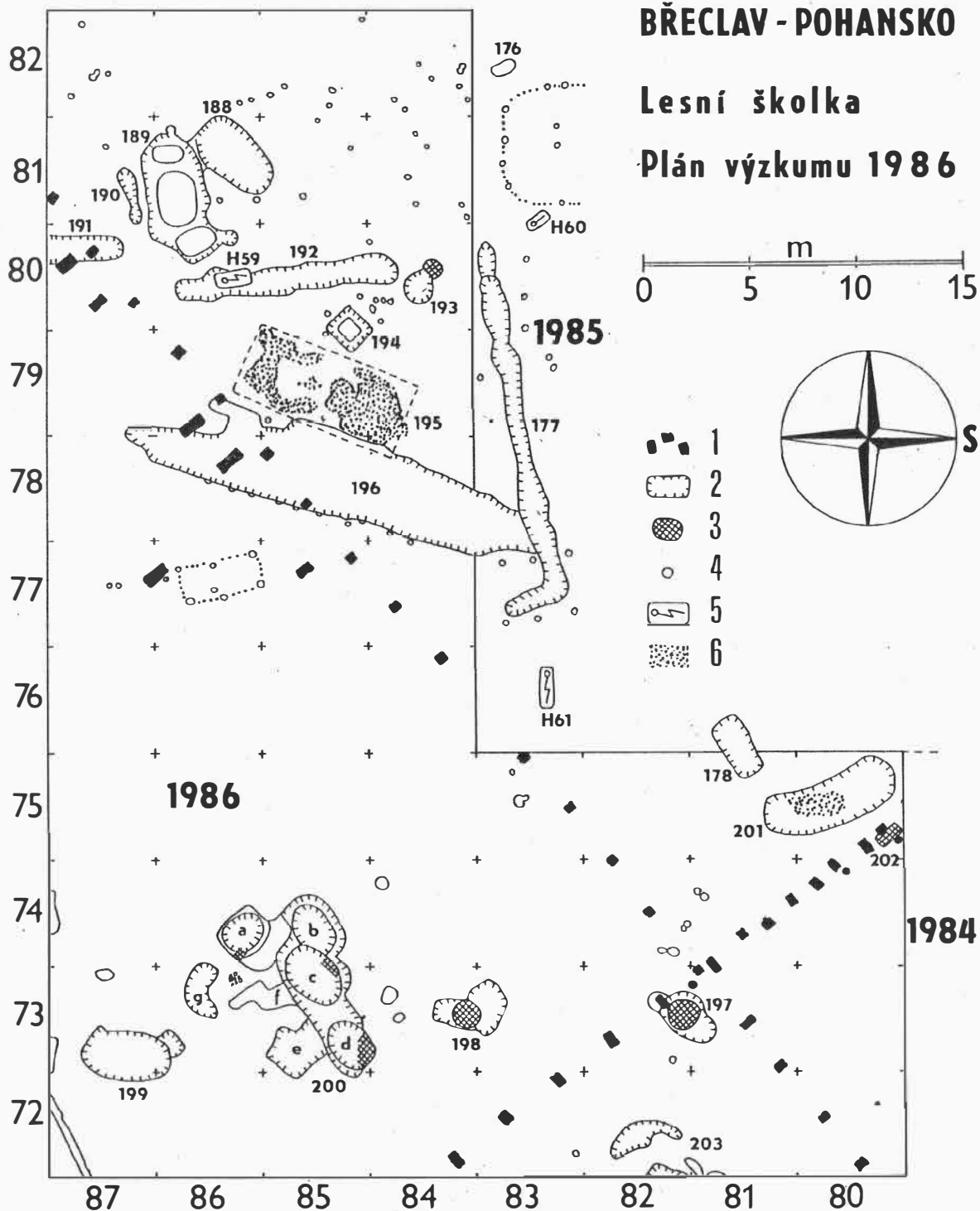
3/ Větší plošný odkryv se uskutečnil rovněž na protilehlé SV části hradiště, kde se také podařilo zachytit bohatší velkomoravskou kulturní vrstvu.

4/ Závěr výzkumné sezóny 1986 na Hradišti byl poznamenán zvýšeným úsilím při záchraňova-

BŘECLAV - POHANSKO

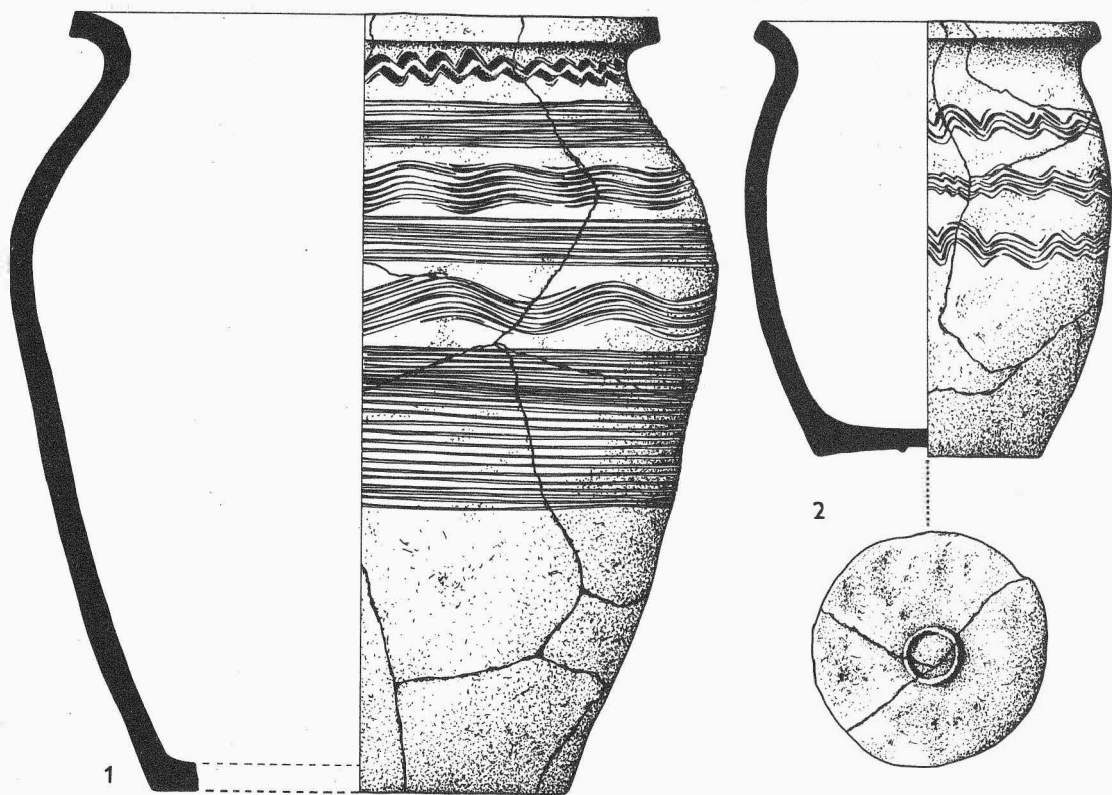
Lesní školka

Plán výzkumu 1986

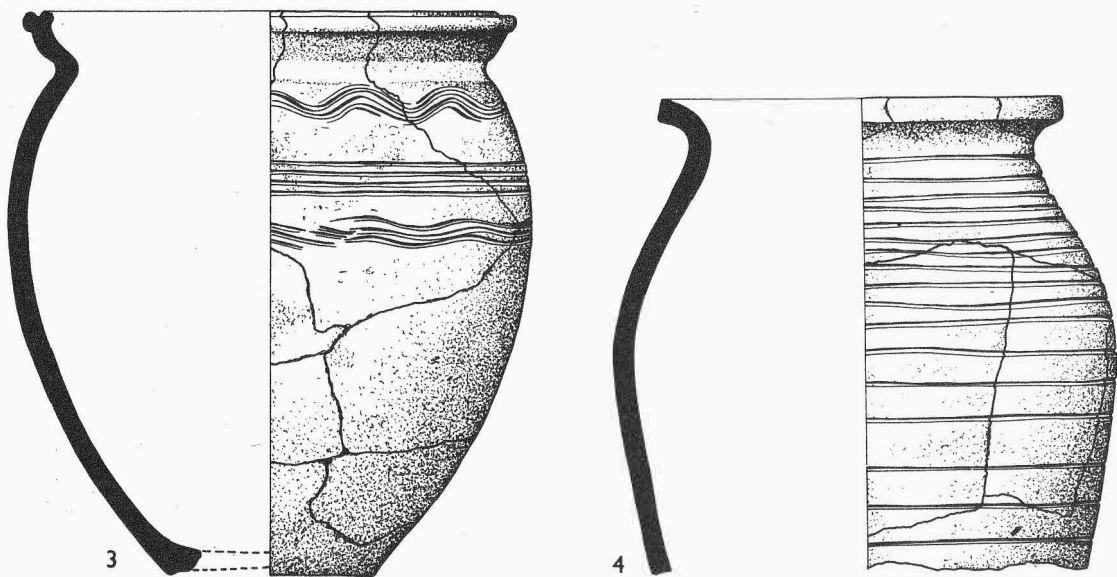

Obr. 21.

Břeclav - Pohansko /okr. Břeclav/. Lesní školka. Plán výzkumu z roku 1986. 1 recentní zásah /jámy po sloupcích oplocení školky/; 2 zahloubené sídlištní objekty; 3 vypálené plochy /topeniště pecí/; 4 kulové jamky; 5 hrobové jámy s označením polohy kostry; 6 kameny. - Waldbaumschule. Plan der Grabung aus dem Jahre 1986. 1 rezente Eingriffe /Pfostrugruben von der Baumschulungzungung/; 2 eingetiefte Siedlungsobjekte; 3 ausgebrannte Flächen /die Feuerstellen der Ofen/; 4 Pfostrugrubchen; 5 - Grabgruben mit eingezeichnete Lage des Skelettes; 6 Steine.

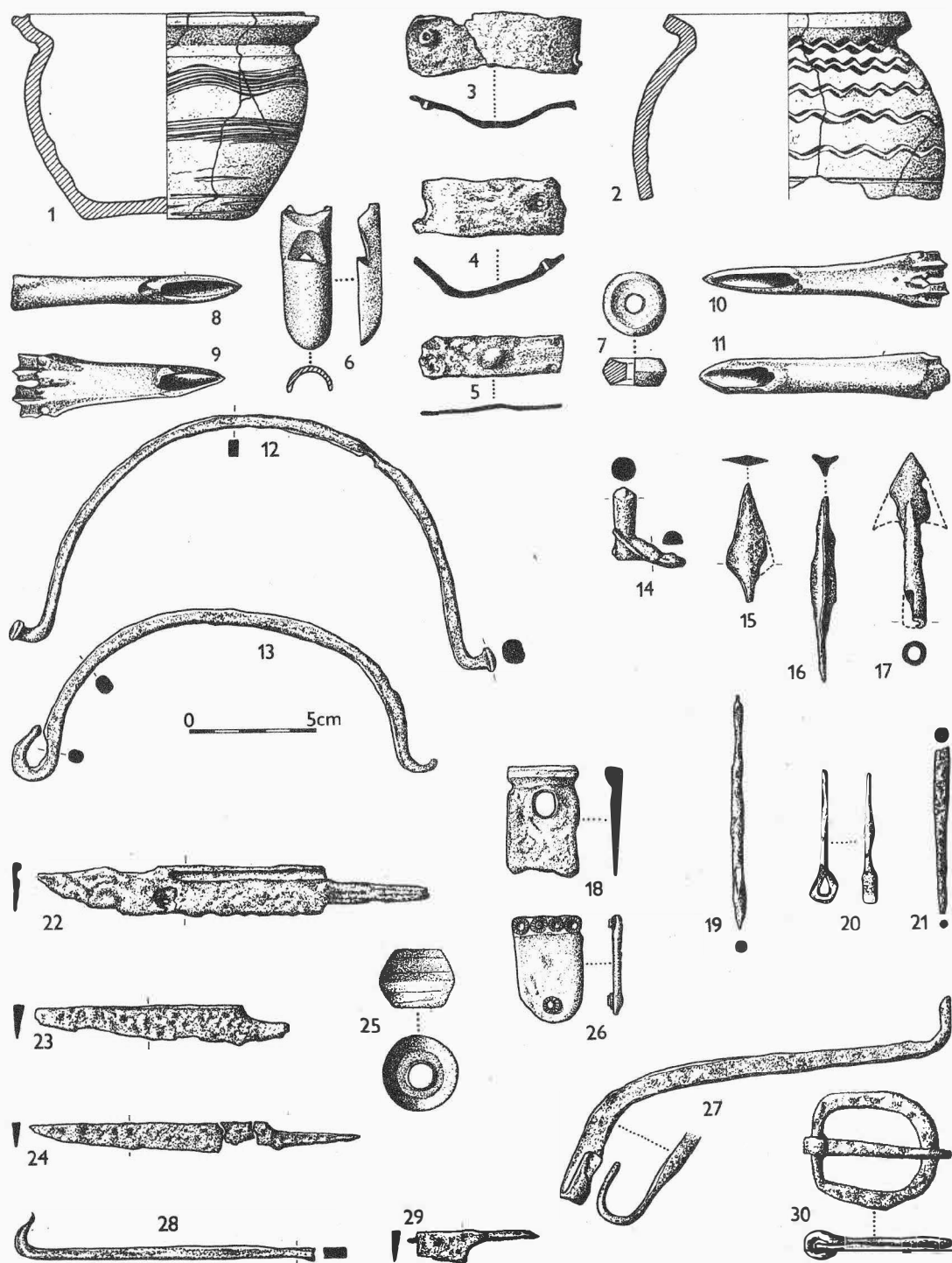

0 10cm

Obr. 22.

Břeclav - Pohansko /okr. Břeclav/; Lesní školka. Ukázky keramiky z objektu č. 144 /2/, 190 /3/, 196 /4/ a 200 /1/. - Waldbaumschule. Keramikauswahl aus den Objekten Nr. 144 /2/, 190 /3/, 196 /4/ und 200 /1/;

Obr. 23.

Břeclav - Pohansko /okr. Břeclav/. Lesní školka. Ukázky nálezů z obj. - Waldbaumschule. Auswahl an Funden aus Obj. 183 /1/, 187 /6, 26/, 188 /2, 8, 16, 21, 25/, 189 /5, 10/, 192 /3, 4, 9, 15, 24, 29/, 194 /18/, 195 /12/, 196 /7, 14, 23, 27, 30/, 198 /22/, 199 /11, 13, 17/, 200 /19, 20, 28/. Keramika /1, 2/, přesleny /11, 25/, proplétáčky /7 - 10/, kostěný obklad luku /6/, zlomek bronzové ostruhy /14/, rukojeti věder /12, 13/, atase vědra /18/, železné nákončí /26/, zlomek pořízu /27/, šídla /19, 21/, železný háček /28/, nože /22, 23, 24, 29/, šípky /15 - 17/, přezka /30/ a trn z přezky /20/. - Keramik /1, 2/, Spinnwirtel /11, 25/, Flecht-nadeln /7 - 10/, beinerner Bogenbelag /6/, Fragment des bronzenen Sporns /14/, Henkel der Eimer /12, 13/, Attache des Eimers /18/, eisernes Riemenende /26/, Bruchstück des Schnitzmessers /27/, Ahlen /19, 21/, eisernes Hückchen /28/, Messer /22, 23, 24, 29/, Pfeilspitzen /15 - 17/, Schnalle /30/ und Schnallendorn /20/.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1986

- Vydává : Archeologický ústav ČSAV v Brně,
sady Osvobození 17/19
- Odpovědný redaktor : akademik Josef Poulík
- Redaktoři : Dr. Z. Himmelová, Dr. J. Stuchlíková,
Dr. J. Unger
- Překlady : Dr. R. Tichý, E. Tichá
- Kresby : A. Krechlerová
- Na titulním listě : bronzová plastika z Brna - Kozí ul.
- Tisk : Oblastní ediční středisko Jihomoravské
základny pracovišť ČSAV v Brně
- Evidenční číslo : ÚVTEI - 73332
- Vydáno jako rukopis : 450 kusů. - neprodejné